

Javítási műveletek a magyarban

Németh Zsuzsanna

Előadásomban négy javítási művelet, az ismétlés, a csere, a beszúrás és a törlés megjelenését vizsgálom magyar nyelvű spontán konverzációkban. Céлом annak feltérképezése, hogy e javítási műveletek működése mutat-e olyan jellemzőket, amelyek mentén összevethetőek egymással az azonos fordulóban történő önkezdemenyezett önjavításban. A vizsgálat elméleti hátterül a konverzációelemzés szolgál.

A felhasznált korpusz, melynek hossza 145'4", 17 beszélő 10 interakcióját tartalmazza. Egyik része a Szegedi Tudományegyetem Pszichológiai Intézetében készült, másik részét az MTA Nyelvtudományi Intézetének Kempelen Farkas Beszédkutató Laboratóriuma bocsátotta rendelkezésemre.

A korábbi kutatások rávilágítottak arra, hogy azokban a nyelvekben, amelyek rendelkeznek tartalmas szavakat megelőző funkciószavakkal, az ismétlés nagyobb valószínűséggel fordul elő funkciószavakban, mint tartalmas szavakban, mivel így a soron következő tartalmas szó elhalasztható (Fox et al. 2010: 2491). A csere azonban elsősorban tartalmas szavakban történik (Fox et al. 2009, Fox et al. 2010). A funkciószó-ismétlés tehát ezekben a nyelvekben a soron következő tartalmas szó kognitív és/vagy nyelvi tervezését segíti, a csere viszont akkor következik be, amikor a szándékolt produkció veszélyeztetve van. Mindezek alapján azt feltételeztem, hogy az említett szerkezetű nyelvekben preferáltabb művelet lesz az ismétlés, mint a csere. Végül valamennyi eddig vizsgált nyelv az ismétlés nagyarányú preferenciáját mutatta (Fox et al. 2009, Fox et al. 2010, Németh 2012).

Az ismétlés és a csere között feltárt preferenciakülönbség indokoltá tette a többi javítási művelet preferenciaviszonyainak feltérképezését is. Schegloff több javítási művelettel kapcsolatban megjegyzi, hogy azok megszakítják a forduló folytonosságát, megsértik a társalgás progresszivitására vonatkozó preferenciát, így jelölt nyelvhasználatot eredményeznek (Schegloff 1979, Schegloff 2008). E megállapítást alapul véve a javítási műveletek összehasonlításának alapjául azt a módot választottam, ahogyan egy adott művelet megszakítja a forduló progresszivitását. Ezt a módot négy tulajdonsággal jellemeztem: redundancia, retrospektivitás, szándékolatlanság, FKE-szkópusz (FKE: forduló-konstrukciós egység). Azt feltételeztem, hogy e tulajdonságok megléte, ill. hiánya egy jelöltségi hierarchiát eredményez a négy javítási művelet között (vö. Jakobson 1932), mégpedig úgy, hogy a négy tulajdonság kumulálódásával a javítási műveletek egyre jelöltebbé válnak. További hipotézisem, hogy a jelöltségi hierarchia egy preferenciahierarchiában manifesztálódik a javítási műveletek között. Ezt a korpusz javítási szekvenciáinak elemzésével teszteltem.

Irodalom

- Fox, Barbara – Wouk, Fay – Hayashi, Makoto – Fincke, Steven – Tao, Liang – Sorjonen, Marja-Leena – Laakso, Minna – Hernandez, Wilfrido Flores 2009. A cross linguistic investigation of the site of initiation in same-turn self-repair. In Jack Sidnell (szerk.) *Conversation Analysis: Comparative Perspectives*. Cambridge, Cambridge University Press. 60–103.
- Fox, Barbara – Maschler, Yael – Uhmann, Susanne 2010. A cross-linguistic study of self-repair: Evidence from English, German, and Hebrew. *Journal of Pragmatics* **42**: 2487–2505.
- Jakobson, Roman 1932. The Structure of the Russian Verb (reprinted in *Russian and Slavic Grammar Studies 1931–1981*). Mouton, 1984.
- Németh Zsuzsanna 2012. Az ismétlés és a csere interakciós funkciói magyar nyelvű spontán társalgásokban. *Beszéd kutatás 2012*. 154–167.
- Schegloff, Emanuel A. 1979. The relevance of repair to syntax-for-conversation. In Thomas Givon (szerk.) *Syntax and Semantics*. Vol XII. *Discourse and Syntax*. New York, Academic Press. 261–86.
- Schegloff, Emanuel A. 2008. *Ten Operations in Self-initiated, Same-turn Repair*. Paper presented at Conference on Repair and Intersubjectivity in Talk and Social Interaction, University of Toronto.